

Щодо змісту воєнно-економічної стратегії розвитку України як найважливішої складової її економічної політики

Ольга Таран * 1 А

^А Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету Харківського політехнічного інституту, м. Харків, Україна

Received: October 9, 2021 | Revised: October 20, 2021 | Accepted: October 30, 2021

DOI: 10.33445/sds.2021.11.4.21

Анотація

У сучасних умовах розвитку Збройних Сил України завжди основне місце займає питання взаємозалежності рівня обороноздатності держави та її економічних можливостей. Визначальним фактором в реалізації відповідної політичної установки є розробка та успішне втілення сучасної воєнно-економічної стратегії держави як в сфері оборони так і в державі взагалі. Тому визначення та розкриття головних аспектів воєнно-економічної стратегії України є досить актуальним та потребує постійного вивчення та дослідження в умовах реформування та розвитку її Збройних Сил. Фундаментальною метою воєнно-економічної стратегії є створення якісно нових Збройних Сил України та досягнення якісно нового стану суспільства. Стаття присвячена розкриттю основних аспектів воєнно-економічної стратегії держави, які повинні бути притаманні державі та Збройним Силам України сьогодні. У статті визначено головні складові оборонного значення воєнно-економічної стратегії розвитку України та розкрито їх зміст, зосереджено увагу на особливостях їх практичної направленості в сучасних умовах розвитку України.

Ключові слова: будівництво Збройних Сил України, воєнно-економічної стратегія держави, оборонна достатність, обороноздатність.

Постановка проблеми

Процес оновлення ЗС України на основі виконання взаємопов'язаних заходів будівництва та розвитку ЗС щодо створення, підготовки та їх зміцнення направлених на підвищення обороноздатності держави проникає в таку важливу сферу будь-якого суспільства як - економіка. Важливим етапом в оновленні будь-якого політичного життя держави є формування нових політичних установок керівництва для підвищення ефективності її розвитку в подальшому. Цей процес накладає відповідні відбитки і на процес воєнного (оборонного) будівництва.

Тобто воєнне будівництво повинно буде забезпечуватися переважно новими якісними параметрами. Визначаючим фактором в реалізації відповідної політичної установки є розробка та успішне втілення сучасної економічної стратегії держави як в сфері оборони так і в державі взагалі. Тому визначення та розкриття головних аспектів сучасної воєнно-економічної стратегії України є досить актуальним завданням та потребує постійного вивчення та дослідження в умовах реформування та розвитку її Збройних Сил України та України в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз публікацій пов'язаних із вивченням зазначеної проблематики показує, що воєнно-економічної стратегії стратегія – одна з найважливіших складових економічної

політики держави, яка повинна визначати довгострокові, фундаментальні цілі розвитку господарства держави та головні засоби їх визначення. Охарактеризувати сутність

¹ * **Corresponding author:** старший науковий співробітник, e-mail: olga_taran@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9143-5821

воєнно-економічної стратегії – це теж саме, що уточнити її місце і роль в більш широкому суспільному процесі – економічній політиці уряду держави. Економічна політика в сучасних умовах розвитку та становлення України є ведучою ланкою в системі політики держави взагалі. Економічна політика виконує досить відповідальні функції:

по-перше, вона всебічно аналізує економічну обстановку і прогнозує її розвиток, виробляє обґрунтовані ідеї, положення, концепції соціально-економічного розвитку держави;

по-друге, здійснює переведення розроблених планів в сферу реальної практичної діяльності, забезпечує виконання і контроль поставлених задач;

по-третє, мобілізує людські ресурси на реалізацію задач соціально-економічного розвитку, веде пропаганду, яка направлена на ідеологічне забезпечення керівництва економічними процесами.

Залежно від важливості тієї чи іншої із вищезазначених функцій розрізняють дві частини економічної політики: воєнно-економічну стратегію та воєнно-економічну тактику, які тісно взаємопов'язані між собою. Але все ж можна стверджувати, що перші дві функції економічної політики належать до воєнно-економічної стратегії, а третя до воєнно-економічної тактики. Тобто можна сказати, що воєнно-економічної стратегія – це та частина економічної політики, яка її створює.

На сучасному важливому історичному етапі розвитку та становлення України як самостійної держави воєнно-економічної стратегія розвитку України призвана вирішувати ряд завдань. Ці завдання мають забезпечувати всебічний розвиток держави, розкривати та ефективно використовувати її можливості, сприяти розвитку суспільства та зміцнення її обороноздатності.

Фундаментальною метою воєнно-економічної стратегії в оборонній сфері є створення якісно нових Збройних Сил України та досягнення якісно нового стану суспільства.

Головними економічними засобами досягнення цієї стратегічної цілі є:

- прискорення науково-технічного прогресу в оборонній сфері та взагалі в державі;

- впровадження виважених структурних змін в економіці;

- удосконалення виробничих відносин, системи управління та методів господарювання;

- створення умов ефективного розвитку оборонно-промислового комплексу країни;

- підвищення захищеності національної економіки держави та рівня її конкурентоспроможності.

Воєнне будівництво на сучасному етапі розвитку країни та її Збройних Сил здійснюється на основі розроблених концепцій та програм, які визначають сучасну політику держави. Це знаходить своє втілення в оборонному характері воєнної доктрини. Тобто одним з основних її елементів є принцип оборонної достатності.

Достатність сил та засобів для оборони – це рівень воєнної могутності держави, який вимірюється відносно рівня воєнної загрози, характеру, інтенсивності ведення можливих воєнних дій та визначається потребами необхідними для забезпечення безпеки держави взагалі.

Воєнна могутність держави характеризується через економічний, науковий, морально-політичний та воєнний-економічний потенціали. Тоді принцип оборонної достатності є комплексним, який утримує в собі одночасно політичний, воєнний, технічний та економічний елементи.

Для більш точного розкриття оборонної направленості воєнно-економічної стратегії держави, треба дослідити логіку взаємодії усіх її елементів у сучасних умовах розвитку країни з метою реалізації принципу оборонної достатності за принципом необхідності забезпечування ефективності оборонного будівництва переважно якісними новими параметрами.

Виклад основного матеріалу

Метою статті є розкриття змісту основних складових воєнно-економічної стратегії держави та визначення шляхів їх подальших змін для України в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу

Сутність воєнно-економічної стратегії держави полягає перед усім у визначенні направленості щодо вирішення задач прискорення соціально-економічного розвитку країни. Стає зрозумілим, що при цьому вирішуються і принципіальні оборонні задачі. Максимальний результат виконання цих задач можна досягти за умови правильного (логічно вивіреного) комплексного використання всіх елементів принципу оборонної достатності.

Логіку взаємодії цих елементів у сучасних міжнародних та внутрішніх умовах, в яких перебуває Україна та її Збройні Сили можна представити так:

по-перше – вихідними положеннями є політичні домовленості України з іншими країнами щодо співробітництва у сфері оборони (без'ядерна держава, співробітництво з НАТО, заборона хімічної зброї тощо), а також актуалізація прагнень України щодо інтеграції воєнного та економічного співробітництва із країнами ЄС та НАТО;

по-друге – у воєнному плані це потребує створення такої структури Збройних Сил, бойовий склад яких був би достатнім для вирішення поставлених завдань перед ЗС щодо відбиття можливої агресії та забезпечення достатнього рівня обороноздатності держави з врахуванням її практичних можливостей;

по-третє – в військово-технічному співвідношенні це зміна в завданнях ЗС буде викликати відповідні зміни в структурі воєнно-економічних потреб. За своєю сутністю воєнно-економічні потреби держави уявляють собою сукупність її економічних потреб, які обумовлюються всебічним забезпеченням обороноздатності країни. До них належать також накопичення, зберігання та підтримання необхідного рівня запасів, всебічна мобілізаційна готовність та інші складові.

по-четверте – в економічному плані вказані потреби є основними орієнтирами для розробки воєнного бюджету, тому як військова продукція може продаватися тільки на державному чи загальнодержавному рівні. Це означає, що уся вартість озброєння цілком відшкодовується з тієї частини національного доходу, яка концентрується та перерозподіляється через механізм державних фінансів. Скорочення воєнно-економічних потреб створює об'єктивні умови для відповідного зменшення бюджету на оборону.

по-п'яте – економічне забезпечення ЗС спирається на оборонне виробництво (ОПК). Найважливіше направлення його розвитку полягає в тому щоб забезпечити точний облік обсягів і структури воєнно-економічних потреб для оборони. Зниження потреб в зброї та військовій техніці потягне за собою зменшення попиту на матеріальні засоби (станки, машини, сировину), які необхідні для виготовлення продукції воєнного призначення, а також підтримання відповідного рівня її запасів.

Така об'єктивна логіка розвинутої реалізації принципу оборонної достатності розкриває цільові направлення оборонних аспектів воєнно-економічної стратегії держави. Принцип, що розглядається сьогодні в сучасних умовах в Україні пропонує зниження рівнів воєнного та воєнно-економічного протистояння, перехід від економіки озброєння до економіки підвищення економічного зростання держави та покращення взаємних економічних відносин держав, тобто рівності та однакової безпеки країн. Але, як відомо ці принципи у світі продовжують порушуватися навіть державами, які їх пропагують: США, Росія тощо. Україна сьогодні готова до радикальних змін і конструктивних переговорів але окупація частини території

України, анексія Криму, постійне зростання воєнних загроз усе це створює необхідності перегляду воєнно-економічної стратегії держави у напрямку нарощування її воєнно-економічного потенціалу та переведення більшої його частини у активну фазу. Аналіз воєнно-економічної обстановки у світі показує, що положення у світі в ході останніх випадків воєнної агресії залишається складним та суперечливим. Центри накопичення агресії не тільки продовжують існувати, а й постійно запалюються нові (Ірак, Афганістан, Чечня, Абхазія, Сирія, Україна тощо).

У складних геополітичних умовах сьогодні Україна все ж таки повинна прагнути до реалізації принципу оборонної достатності, але не за старими поглядами щодо намагання досягнення паритетності кількісного порівняння стратегічних сил за бойовими можливостями ймовірних супротивників, що буде знесилювати економіку, а на основі нового стратегічного мислення. Мислення не на один чи два роки вперед, а на довгострокову перспективу. Сьогодні існує в Україні та в її Збройних Силах необхідність забезпечувати ефективність воєнного будівництва переважно якісними параметрами на визначених стратегічно важливих напрямках формування якісно нових ЗС. Під час планування розвитку ЗС України треба розуміти пріоритетність напрямів забезпечення необхідного рівня оборонної достатності майбутніх ЗС України. Сучасні умови розвитку ЗС України, особливо під час економічної світової кризи, коронавірусної кризи та воєнної кризи також показують, що не можливо охопити усе, треба завжди виділяти принципово важливі положення сучасної воєнно-економічної стратегії держави, які в будь яких прогнозованих умовах повинні з найбільшою повнотою практично втілюватися для забезпечення формування єдиного ланцюга розвитку оборонної сфери держави.

Побудова якісно нових ЗС України в умовах становлення української економіки можлива тільки за умови відкидання консерватизму та

планування подальшого їх розвитку на новаторській основі. Треба виділити головні напрями досягнення планового результату на довгострокову перспективу та за будь яких умов намагатися найбільш ефективно їх реалізовувати. За неможливості повної їх реалізації, повинна бути сформована пріоритетна піраміда щодо їх практичної реалізації за роками. Економічні процеси завжди несуть ризики, але практичне втілення цих ризиків за роками не повинно негативно позначатися на стратегічних планах держави щодо розбудови власних ЗС бо це є головний суб'єкт забезпечення безпеки держави.

Першою найважливішою сьогодні складовою оборонного значення є необхідність рішучої дії на воєнно-технічне оснащення ЗС України. Акцент на якість щодо озброєння та військової техніки (ОВТ), що перебуває на озброєнні в ЗС України викликаний перш за все її неминучим старінням, зниженням її надійності та бойових можливостей. Необхідно як найшвидше проводити заміну та оновлення ОВТ – це можливо тільки за умов покращення центрального питання воєнно-економічної стратегії держави – кардинальні зміни та прискорення науково-технічного прогресу за єдиним стратегічним задумом, який являє собою систему економічних, організаційних, ідеологічних заходів, які направлені на створення найбільш сприятливих умов для розвитку науки та втілення її результатів в новій техніці та нових технологіях. Важливою частиною цієї державної системи є її воєнно-технічна складова, яка являє собою також систему поглядів та заходів, які визначають розвиток засобів збройної боротьби та достатню технічну оснащеність ЗС в інтересах захисту держави від можливих агресій. Ця система займається розробкою конкретних заходів, які направлені на розвиток ОВТ, реалізацією розроблених планів їх створення, закупівлі та виробництва, експлуатаційно-технічним забезпеченням високої бойової готовності ОВТ та ефективним його

використанням.

Воєнно-технічна складова науково-технічного прогресу єдиного стратегічного задуму розвитку воєнно-економічної стратегії України повинна:

- сприяти забезпеченню першочергового розвитку тих засобів збройної боротьби, від яких головним чином залежить могутність ЗС, їх здатність вирішувати стратегічні та оперативно-тактичні завдання щодо захисту держави;

- науково обґрунтовувати та визначати раціональний склад ОВТ для кожного виду ЗС та роду військ з урахуванням можливості їх щільної взаємодії в операціях;

- забезпечувати розробку, випуск, закупівлю нових зразків ОВТ базуючись на нових наукових та технічних досягненнях;

- забезпечувати модернізацію ОВТ, що знаходиться вже на озброєнні;

- добиватися високої технологічності ОВТ.

Сьогодні треба зрозуміти, що без ОВТ не має ЗС України, не залежно від їх чисельності та складу.

Другою складовою воєнно-економічної стратегії держави в сфері оборони є активна направленість на підвищення інтенсивності воєнно-економічних та наукових досліджень. Розвиток воєнної науки є одним із найважливіших елементів воєнного будівництва. В сучасних умовах її розвитку в Україні її головні якісні параметри залежать від прискореного розвитку пріоритетних напрямлень, в першу чергу від розробки нових концепцій воєнного мистецтва у відповідності із оборонним характером нашої воєнної доктрини України.

Найважливішу роль в цьому виконує воєнна економіка – наука, яка уявляє систему знань про економічне забезпечення підготовки і ведення війни, принципах, способах та методах оснащення ЗС матеріальними засобами, про їх ефективне використання для вирішення воєнних завдань. Воєнна економіка входить до числа складових економічної стратегії будь-якої держави і разом іншими економічними,

воєнними і спеціальними науками призвана науково обґрунтовувати найбільш ефективні шляхи рішення сучасних воєнно-економічних задач щодо захисту України, підтримання постійної бойової готовності ЗС з метою гарантування безпеки та недоторканості держави.

Конкретними завданнями теорії воєнної економіки в Україні сьогодні можна вважати:

- обґрунтування кількісних показників воєнно-економічних потреб з позиції принципу оборонної достатності;

- аналіз якісних показників сфери народного господарства в умовах оборонного характеру нашої воєнної доктрини (галузеві структури, направлення капіталовкладень та усіх ресурсів взагалі, розподіл трудових ресурсів, економічна ефективність воєнного виробництва тощо);

- аналіз використання економічних ресурсів в воєнних цілях в часі та в просторі (організація доставки ОВТ в умовах війни);

- дослідження економічної готовності держави до війни;

- вивчення економічних можливостей противника.

У сучасних умовах розвитку України потрібно суттєво підсилити конструктивність та вивіреність наукових досліджень, які проводяться в інтересах розробки воєнно-економічної стратегії держави особливо її оборонної направленості. Сьогодні наше воєнно-економічне мислення має ознаки інертності за шаблоном радянських часів із відсутністю конкретності наукових ідей. Важко розраховувати на високі показники без рішучої відмови від застарілих підходів, методів та стереотипів, щодо створення нових ЗС України на якісно новій основі. Вихід полягає в розробці концепцій та замислів на економічному ґрунті з формуванням заказів вченим з перспективою на майбутнє.

Третя складова оборонного значення воєнно-економічної стратегії держави полягає в тому, що її реалізація здійснює суттєвий вплив на удосконалення складу ЗС України та їх організаційної структури. Головну роль в цьому

відіграє людський фактор. Тільки через діяльність людей, їх ініціативу та творчість, тобто якісний склад наповнення ЗС України професійним та інтелектуально розвиненим особовим складом ЗС України зможуть бути піднятими на якісно новий рівень. Воєнно-економічної стратегія держави повинна створювати та передбачати в подальшому створення сприятливих об'єктивних умов для підвищення рівня підготовленості особового складу військових підрозділів та майбутніх резервів. Сьогодні вже неминуча радикальна воєнно-економічна реформа в цьому питанні бо подальше ігнорування в фінансуванні підготовки ЗС призведе до повної втрати боєготовності більшості підрозділів та відсутності можливості поповнення лав ЗС підготовленим особовим складом. Аналіз економічних явищ щодо підготовки з'єднань, частин, підрозділів та резервів, які притаманні Україні сьогодні, дозволяє чітко визначити розбіжності теорії цього питання із реаліями військової діяльності. Існуюча дуже велика прірва між теорією і практикою цього питання негативно відбивається на рівні готовності підрозділів та на ефективності використання засобів, які виділяються на оборону.

Четверта складова оборонного значення воєнно-економічної стратегії полягає в необхідності підвищення ефективності використання матеріальних та фінансових ресурсів. У сучасних умовах постійного

недофінансування ЗС України проблема ефективного використання воєнно-економічних ресурсів досягла небувалої гостроти. Проблеми старіння ОВТ та потреба в їх заміні на найближчу перспективу лягає важким тягарем на економіку України. Зростання воєнних витрат має об'єктивні економічні межі, недотримання яких може порушити увесь процес виробництва та поставити економіку на межу кризи. Тому відповідність воєнного будівництва можливостям держави є одним із основних законів воєнної економіки взагалі.

Пропозиції щодо заключення двосторонніх відносин між ЗС та виробниками, ремонтними заводами відповідає сучасним умовам та сутності воєнно-економічної стратегії держави сьогодні. Раціональність цих відносин полягає у підвищенні відповідальності за виконані обсяги робіт підприємствами, формування раціональної-прямої ціни, а також підвищення відповідальності військових підрозділів щодо строків поставки ОВТ на підприємства та навпаки. У складних умовах розвитку ЗС України треба зрозуміти, що одними із найважливіших умов ефективного використання державних коштів, які виділяються на оборону, є прозоре та вмиле їх планування та підвищення рівня воєнно-економічної освіти керівного складу.

Висновки

У статті розкрито основні сучасні аспекти змісту воєнно-економічної стратегії України, які повинні бути притаманні їй та її Збройним Силам сьогодні. Визначено головні складові воєнно-економічної стратегії України та розкрито їх зміст, зосереджено увагу на особливостях їх практичної направленості в

сучасних умовах розвитку України. Подальші дослідження можуть полягати у розробленні методичного апарату щодо визначення необхідного рівня обороноздатності держави у взаємозв'язку із її економічними можливостями та з урахуванням принципу достатності.

Список використаних джерел

1. Семененко О. М., Корнийчук С. П., Бокий В. Г., Каблуков О. А. Современные особенности воєнно-економического обеспечения и оценки необходимого уровня обороноспособности Украины // SDirect 24 – Safety, Society, Science. 2020. № 2 (12). Р. 51–76. URL: <https://www.sdirect24.org/kopia-nato->

- deep-no-13
2. Сторонин В. В., Сницарук С. В., Шкурко Ю. М. Принципы и этапы программно-целевого бюджетного планирования в Министерстве обороны РФ // *Военная мысль*. 2001.
 3. Бойко Р. В., Семененко О. М., Добровольський Ю. Б., Кремешний О. І. Погляди на оборонні аспекти економічної стратегії в Україні. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*, 2011, № 1(5). С. 151-155.
 4. Радвик Б. Военное планирование и анализ систем сокр. перевод с англ. В. Базарова, Л. Какунина, К. Трофимова под ред. А. М. Пархоменко Москва: Воениздат, 1972. 477 с.
 5. Жуков Г. П., Викулов С. Ф. Военно-экономический анализ и исследование операций. Москва: Воениздат, 1987. 440 с.
 6. Леонтьев В. В. Межотраслевая экономика / В. В. Леонтьев. Москва: ОАО «Издательство «Экономика», 1997. 479 с.
 7. СІПРІ 2020: Щорічник: Озброєння, розброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр економ. і політ. досліджень ім. О. Розумкова. 781с.
 8. Семененко О. М., Корнийчук С. П., Бокий В. Г., Каблуков О. А. Современные особенности военно-экономического обеспечения и оценки необходимого уровня обороноспособности Украины // *SDirect 24 – Safety, Society, Science*. 2020. № 2 (12). P. 51–76. URL: <https://www.sdirect24.org/kopia-nato-deep-no-13>

О вопросе содержания военно-экономической стратегии развития Украины как важнейшей составляющей ее экономической политики

Ольга Таран * 1 А

* Corresponding author: ¹ старший научный сотрудник, e-mail: olga_taran@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9143-5821

^А Военный институт танковых войск Национального технического университета Харьковского политехнического института, г. Харьков, Украина

Аннотация

В современных условиях развития Вооруженных сил Украины всегда основное место занимает вопрос взаимозависимости уровня обороноспособности государства и его экономических возможностей. Определяющим фактором в реализации соответствующей политической установки является разработка и успешное воплощение современной военно-экономической стратегии государства как в сфере обороны, так и в государстве вообще. Поэтому определение и раскрытие главных аспектов военно-экономической стратегии Украины достаточно актуально и требует постоянного изучения и исследования в условиях реформирования и развития ее Вооруженных Сил. Фундаментальной целью военно-экономической стратегии есть создание качественно новых Вооруженных Сил Украины и достижение качественно нового состояния общества. Статья посвящена раскрытию основных аспектов военно-экономической стратегии государства, которые должны присущи государству и Вооруженным Силам Украины сегодня. В статье определены основные составляющие оборонного значения военно-экономической стратегии развития Украины и раскрыто их содержание, сосредоточено внимание на особенностях их практической направленности в современных условиях развития Украины.

Ключевые слова: строительство Вооруженных Сил Украины, военно-экономическая стратегия государства, оборонная достаточность, обороноспособность.

Concerning the content of the military-economic development strategy of Ukraine as the most important component of its economic policy

Olha Taran ^{*1 A}

* Corresponding author: ¹ e-mail: olga_taran@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9143-5821

^A Military Institute of Tank Troops of the National Technical University of the Kharkiv Polytechnic Institute, Kharkiv, Ukraine

Abstract

In the modern conditions of the development of the Armed Forces of Ukraine, the question of interdependence of the level of the state's defense capability and its economic capabilities always takes the main place. The decisive factor in the implementation of the corresponding political attitude is the development and successful implementation of the modern military and economic strategy of the state, both in the field of defense and in the state in general. Therefore, the definition and disclosure of the main aspects of the military and economic strategy of Ukraine is quite relevant and requires constant study and research in the context of the reform and development of its Armed Forces. The fundamental goal of the military-economic strategy is the creation of a qualitatively new Armed Forces of Ukraine and the achievement of a qualitatively new state of society. The article is devoted to the disclosure of the main aspects of the military and economic strategy of the state, which should be inherent in the state and the Armed Forces of Ukraine today. The article defines the main components of the defense significance of the military-economic development strategy of Ukraine and reveals their content, focusing attention on the peculiarities of their practical direction in the modern conditions of Ukraine's development.

Keywords: construction of the Armed Forces of Ukraine, military and economic strategy of the state, defense adequacy, defense capability.

References

1. Semenenko O. M., Korniychuk C. P., Bokiy V. G., Kablukov O. A. Contemporary features of military-economic defense and assessment of the necessary level of defense capabilities of Ukraine // *SDirect 24 – Safety, Society, Science*. 2020. No. 2 (12). R. 51–76. Available from : <https://www.sdirect24.org/kopia-nato-deep-no-13>
2. Storonin V. V., Snitsaruk S. V., Shkurko Yu. M. Principles and stages of program-targeted budget planning in the Ministry of Defense of the Russian Federation. *Voennaya mysl*. 2001.
3. Boyko R.V., Semenenko O.M., Dobrovolskyi Yu.B., Kremeshnyi O.I. Views on defense aspects of economic strategy in Ukraine. *Science and technology of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine*, 2011, No. 1(5). P. 151-155.
4. Radvyk B. Military planning and analysis of systems, abstract. translation from English V. Bazarova, L. Kakunina, K. Trofymova, editors. A. M. Parkhomenko Moscow: Voenizdat, 1972. 477 p.
5. Zhukov G. P., Vykulov S. F. Military economic analysis and research of operations. Moscow: Voenizdat, 1987. 440 p.
6. Leontiev V. V. Inter-industry economy / V. V. Leontiev. Moscow: JSC "Izda-telstvo "Ekonomyka", 1997. 479 p.
7. SIPRI 2020: Yearbook: Armament, disarmament and international security: Trans. from English / Stockholm. international University of Peace Studies; Ukraine economic center and flight research named after O. Rozumkova. 781 p.
8. Semenenko O. M., Korniychuk C. P., Bokiy V. G., Kablukov O. A. Modern features of the military-economic security and evaluation of the necessary level of defense capabilities of Ukraine // *SDirect 24 – Safety, Society, Science*. 2020. No. 2 (12). R. 51–76. Available from : <https://www.sdirect24.org/kopia-nato-deep-no-13>